Р Е Ц Е Н З И Я

от доц. дюн Георги Иванов Митов

за дисертационния труд на Аделина Константинова Хаджийска, редовен докторант в секция „Наказателноправни науки“ в Института за държавата и правото при Българската академия на науките

на тема „Съдебните актове в наказателния процес”

за присъждане на научната степен „Доктор”

в област на висшето образование: 3. Социални, стопански и правни науки
професионално направление: 3.6. Право
научна специалност: Наказателнопроцесуално право

Уважаеми членове на научното жури,

Със заповед № РД-09-73/27.07.2017 г. на и. д. Директор на Института за държавата и правото при БАН съм назначен за член на научното жури, като на първото заседание на Научното жури ми е възложено да изготвя рецензия за дисертационния труд.

Аделина Константинова Хаджийска е завършила през 2013 г. право в Юридическия факултет на Софийския университет „Св. Климент Охридски”. Със Заповед РД-09-61/30.06.2014 г. е зачислена за редовен докторант по наказателен процес в Института за държавата и правото при БАН. Специализирала е в университета „Albert-Ludwigs-Universität“ – Freiburg – „Einführung in das deutsche Strafprozessrecht“, Alte Uni/HS 2 (Въведение в немския наказателен процес) и в Института „Макс Планк“ за чуждестранно и международно наказателно право във Фрайбург, Германия. Вписана е като адвокат в Софийска адвокатска колегия.

От приложените материали може да се направи извод, че са спазени всички изисквания относно хода на процедурата и оформянето на дисертационния труд. Авторефератът е написан съгласно изискванията и коректно представя работата на дисертанта. Има 4 публикации по темата на дисертацията.

Дисертационният труд е в обем от 301 страници и включва съдържание, списък на използваните съкращения и списък на използваната литература. Трудът е структуриран в увод, три глави и заключение. Направени са 225 бележки под линия. Библиографската справка съдържа 68 публикации на кирилица и 21 публикации на латиница. Изложението е класическо – всяка глава е структурирана в раздели, в които тематично са обособени въпросите, свързани с предмета на изследването.

В увода авторът посочва причините за избор на темата и нейната актуалност, която се определя от обстоятелството, че съдебните актове в наказателния процес са критерий за ефективността на правораздаването по наказателни дела. Очертани са обекта и предмета на изследване и научните задачи, които се поставят с изследването.

Първа глава е общотеоретична и е посветена на същността и понятието за съдебен акт. На основата на застъпваните в общата теория на правото виждания чрез сравнителноправен анализ в немската, руската и българската правна литература, авторът прави кратък преглед на теоретичните схващания за понятието за юридически акт и неговата правна същност (§ 1). За нуждите на своето изследване той приема, че същността на юридическия акт се свежда до правомерно правно действие, извършено от правен субект в съответствие със закона, което има за цел постигането на конкретен и желан правен резултат.

Този негов постулат му позволява да разкрие особеностите в правната природа на съдебния акт като вид юридически акт (§ 2). Липсата на легално определение в НПК за съдебен акт, за разлика от други правни отрасли, не

може да се приеме за съществен недостатък на правната уредба и да доведе до неговото подценяване. Разкриването на същностните черти на съдебния акт като правоприлагащо писмено държавно-властническо волеизявление на съда, което създава задължително правило за поведение за подсъдимия (с оглед на специалната превенция) и за останалите членове на обществото (генералната превенция) позволява на автора да формулира определение за съдебните актове, които по своята правна същност могат да се разгледат като източници на правни предписания, с които настъпват, променят се, изменят се или се прекратяват определени правни отношения между отделните членове на обществото, помежду им и с държавата в лицето на нейните държавни органи и длъжностни лица. Това несъмнено обогатява наказателноправната теория и е приносен момент. Трудно защитима е тезата, че „съдебният акт е една по-съвършена форма в борбата с престъпността и постигане целите на наказанието“ (с. 34). Наказателното производство не е начин или средство за борба с престъпността, а реализиране на наказателната отговорност на извършителя на престъпление, където присъдата (а не всеки съдебен акт) решава този въпрос по безспорен и категоричен начин.

За изчерпателност на изследването е направена съпоставка на съдебния акт с други видове актове (на законодателната и изпълнителната власт) и е съпоставен с другите процесуални актове в наказателния процес (§ 3).

В глава втора са разгледани видовете съдебни актове и реда за тяхното постановяване. Интерес за читателя представлява историческото проследяване на обективираната в нарочен акт воля на правораздавателния орган и неговото съдържание от древността до днес – от първите наченки на съдебен акт в родовообщинния строй, през римското право, феодалното и каноническо правораздаване до съвременната му регламентация (§ 1, т. 1.1 и т. 1.2). С познавателен характер е проследяването на историята на съдебния акт по българските земи.

На основата на различни критерии за съпоставяне авторът прави множество класификации на съдебните актове (§ 1, т. 1.3) – в зависимост от фазата, в която се реализира правомощието на съда, според формата и с оглед процесуалната функция. Независимо от застъпваното в немската процесуална теория схващане, че „под форма следва да се разбира вида на съдебния акт“ (с. 82), което авторът споделя, то не съответства на становищата в българската литература и най-вече на закона и правната ни традиция и логика – формата и вида на акта не са синоними, като се използва често в труда (с. 98).

Важна и съдържателна част от изследването се съдържа в § 2, посветен на видовете съдебни актове според действащата законодателна уредба. Напълно може да бъде подкрепен направеният от дисертанта извод за липсата на последователност при разграничаването на съдебните актове (чл. 32 НПК) и ясен критерий за определяне на кръга на въпросите, които се решават с тях. Не може да бъде споделено предложението за избор на друг критерий, според който да бъде изградена системата на съдебните актове в наказателния процес, а именно „предоставено средство за контрол и отмяна на съдебните актове“ (с. 105). Едни и същи актове подлежат на инстанционен контрол чрез едно и също средство – за пример – на касационен контрол подлежат решения, нови присъди и определения (чл. 346 НПК), а средството за това е едно и също – касационната жалба или протест; същото важи и за извънредния способ за контрол възобновяването на наказателни дела – на възобновяване подлежат влезлите в сила присъди, решения и определения (чл. 419 НПК) чрез процесуалното средство за това – искане за възобновяване.

В § 2, т. 2.1 е разгледан най-важния съдебен акт – присъдата, с който се решава основния въпрос на всеки наказателния процес – за вината и наказателната отговорност на извършителя на престъпното деяние. Очертани са неговите основни характеристики като основен държавен властнически акт

на правораздаване по наказателни дела и акт на съдебната власт, посредством който се осъществява част от държавното управление. На базата на сравнителноправен анализ на законодателството на Руската федерация и САЩ и проучване на българската съдебна практика са посочени основните характеристики и специфика на основните видове присъди – осъдителна и оправдателна, като и на т.нар. „освободителна присъда“. Приносен момент има разкриването на особеностите при постановяване на присъди при съкратеното съдебно следствие пред първа инстанция, ролята на самопризнанието на подсъдимия и „конфликтът“ му с разкриването на обективната истина по делото.

Аргументирано е развита тезата за неясната законодателна концепция за видовете съдебни актове при произнасянето на контролните инстанции (въззивна и касационна) по правилността на атакувания съдебен акт (§ 2, т. 2.2).

Значително място в изложението е отделено на видовете определения в наказателния процес – определенията, допълващи присъдата (чл. 306, ал. 1 НПК); определение за одобряване на споразумението; определения, с които се осъществява съдебен контрол върху прекратяването и спирането на наказателното производство от прокурора; определението на съда, с което се осъществява съдебен контрол върху прокурорския акт на разпореждане с веществени доказателства; определенията на съда, с които се постановяват мерки за процесуална принуда; определението за допускане на предварително изслушване по глава двадесет и седма от НПК (§ 2, т. 2.3). Ненужно и натоварващо анализа е изясняването на същността на самото действие, което е предмет на произнасяне на съда с определение, а то често води до „загубване и замъгляване“ на същностните особености на съответния вид определения. Същата критична бележка може да се отправи и при изясняване на същността на разпореждането, с което се дава разрешение за използване на специалните разузнавателни средства (§ 2, т. 2.4).

Познавателно значение има разглеждането на института „отказ от наказателно преследване“ като диференцирана процедура в някои законодателства – Германия, Швеция, Норвегия, САЩ и други (с. 209 – 212).

Интересни идеи с теоретично и практическо значение застъпва автора в § 3, посветен на формата, структурата и съдържанието на отделните видове съдебни актове. Трудно защитима е тезата, че „всеки съдебен акт задължително съдържа в структурно отношение уводна част, диспозитив (резолютивна част), мотиви и подписи на членовете на съдебния състав“, тъй като подписите на членовете на състава правят напечатеният текст документ (без подписи съдебното решение е само написан текст, без авторизация). Отделно от това, авторът не е последователен в това си твърдение – по-нататък в изложението (с. 248) сочи „структура – увод, мотиви и диспозитив“. Дисертантът приема тезата на някои немските автори, че „структурата на съдебните актове е техен специфичен белег, който ги отграничава както едни от други, така и от останалите актове, постановявани в рамките на наказателното производство“ (с. 215), която не съответства на разпоредбите на НПК, в които се прави опит за унифициране на някои изисквания към тях (а това е констатирано и от автора). С практическо значение е предлагания конкретен модел, който да служи като насока при изготвяне на мотивите на съдебните актове (с. 222 – 226). Аргументирано е представен и съществуващия в практиката спор относно подробното или краткото изложение на отделните аргументи в мотивите на акта (с. 232) и е направено удачно предложение *de lege ferenda* за промяна на разпоредбата на чл. 305 НПК относно съдържание на присъдата Полезно е направеното обстойно изследване и сравнение между мотивите и протокола за съдебно заседание. Интересен ракурс на реда за постановяване на съдебните актове (§ 4) е даден на основата на съвременните постижения на когнитивната психология, като те се явяват резултат от по-сложна психологическа дейност

на човека (съдията), а постановяването им е особен вид техника на правоприлагане.

Изследването в глава трета е насочено към свойствата и правните последици на съдебните актове. Законосъобразността, обосноваността и справедливостта на съдебните актове (§ 1) могат да се определят повече като изисквания към тях, отколкото като тяхно свойство или още по-малко като правни последици. Нещо повече, самият автор приема това – „трудно е да се определи дали законосъобразността, обосноваността и справедливостта (присъдата) са конкретни изисквания или свойства на съдебните актове. При всички положения законосъобразността, обосноваността и справедливостта предопределят правилността на съдебния акт. За да бъдат законосъобразни и обосновани, съдебните актове следва да отговарят на строгите законодателни процесуални и материални законови изисквания и да бъдат правилни по същество“ (с. 266) и „трите качества (законосъобразност, обоснованост и справедливост) на съдебните актове и тяхното кумулативно съществуване предопределят правилността на съдебните актове в наказателния процес“ (с. 278). Полезно е направеното разграничение на обосноваността на съдебния акт със законността и мотивираността му. Интересни са авторовите виждания за философската и правна дилема относно възможността съдията да постанови своето решение в отклонението на материалния закон, водим от чувството си за справедливост (с. 275) и представените два модела за преодоляване на този конфликт – на неписаните правни принципи и на позитивистичната справедливост.

В § 2 е разгледана правна сила на съдебните актове след влизането им в сила и нейните две основни форми – формална и материална законна сила, както и неоттегляемостта на постановения съдебен акт. § 3 е посветен на силата на пресъденото нещо и нейните ефекти. Разгледани са различните виждания в класическата американска теория и европейските доктрини за понятието „res judicata“. Изследвани са ефектите на материалната законна

сила – „изпълняемостта“ на влязлата в сила присъда и обвързаността на гражданския съд по отношение на установените фактически констатации, елементите от престъпния състав, предвиден в особената част на НК (чл. 300 ГПК).

Аргументирана е *de lege ferenda* тезата за възможността на осъденото лице да заяви желание силата на пресъдено нещо и нейните ефекти да породят правно действие в един по-ранен етап от влизане на присъдата в сила. В тази връзка не е достатъчно мотивирано предложението да се предостави процесуалното право на осъденото лице да се откаже от правото си да обжалва постановен съдебен акт (с. 290) с оглед на противоречието му с ревизионното начало в наказателния процес.

В заключението на дисертацията се обобщават направените изводи в основната част на изложението и се формулират 9 предложения *de lege ferenda* за усъвършенстване на законодателството, свързано със съдебните актове.

Редом с посочените по-горе при анализа на отделните части на труда приносни моменти може да се посочи още, че изследването се явява цялостно изследване на същността и особеностите при постановяването, проверката и влизането в сила на съдебните актове, като поставя важни въпроси от теоретично и практическо значение. Направените предложения за промени ще доведат до усъвършенстване на разглежданата проблематика и ще съдействат за по-добро правораздаване по наказателните дела.

Методологичният инструментариум в изследването е богат и включва умело използване на различни методи – правно-догматичен, исторически, сравнителноправен, системен и структурно-функционален метод и други, които позволяват да се навлезе в дълбочина в разглежданата проблематика.

Дисертационният труд показва по убедителен начин задълбочено познаване от дисертанта на българската и чужда процесуална теорията и съдебната практика на КС и ВКС на Република България.

Работата е четивна, правилно структурирана и това я прави лесна за ползване. Поддържаните становища са обосновани и изразяват авторовата позиция. Коректно са цитирани библиографските източници.

Заключение

Въз основа на изложеното считам, че представеният дисертационен труд отговаря на всички изисквания, посочени в чл. 6, ал. 3 на Закона за развитие на академичния състав в Република България, поради което на основание чл. 10, ал. 1 от същия закон давам положително заключение и убедено предлагам на почитаемото научно жури да вземе решение за присъждането на Аделина Константинова Хаджийска на образователната и научна степен „доктор”.

София
30.08.2017 г.

Изготвил становището:
доц. дюн Георги Митов